

ACC. N:R M. 16817: 1-23

Landskap: *Blekinge* Upptecknare: *Manfred Magnusson*
Härad: *Bräkne* Berättare: *" " Frängsta*
Socken: *Asarum* Berättarens yrke: *lantbrukare*
Uppteckningsår: *1967* Född år *1891* i *Asarum*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kalas s. 1-23.

LuF 134

Skriv endast på denna sida.

Kelas.

Kelas eller gille var en sammankomst av inbjudna släktingar och vänner för att hedra någon, död eller levande, i bekantskapskretsen, eller enbart för sam-
vara under gemensamma fröjder. En självklar sak
var att de inbjudna trakterades med mat och dryck.

Man gjorde alltid skillnad på kelas och
gille. Kelas var en mer eller mindre uppsluppen
föreläggning, gille var däremot av något mer
begränsat art. En begravningsmiddag benämndes
inte kelas men väl gille.

Kelasens sätt och art belyses med uttrycket:
"Dåligt kelas där inget går i kaas."

- Det fanns dock vissa föreläggningar som be-
nämndes gille, utan att vara förknippade med
1. ordin på stämningen, iderna var t. ex. äldermans-
gille.

LsF 134

17/10-67

En bys angelägenheter handhåddes av en s. k. äldersman, en ny tiden valdes varje år och fick den förtroende övertog den nye byns kassa och handlingar, till traditionen hörde att den nye äldersmannen gjorde ett rungande bra gille.

En by här i närheten bestod av 55 större och mindre hemmansdelar. Varje år gjordes äldersmannagille, ingen ville vara knusslig, gillen var därför alltid av hög klass. Vid förfrågan hos ägaren av en av de mindre hemmansdelarna om inte ett sådant gille blev dyrt och betungande svarade han: "Jo! nog blir de då, men en har ju lång tid för förberedelsen, så då går nog bra, å minn å de ju då att vi en har gjort gillet hos en 54 äldersmannagillen viktiga för en"

Från vid sekelskiftet var äldersmannagillen

2. rätt vanliga och förekommer ännu här och var, men försvinner allt mer och mer.

En modern rationaliseringen med samman-
slagning av små och medelstora brukningsdelar
gör att denna art av gemenskap snart hör till en
svunnen tid.

Ett annat gille var körgille, denna form
förekam om någon behövde flera skjutsor för trans-
port av råvaror, flyttning el. d. och den bad
grannar, som var ägare till hästar om hjälp och
på en gång åkte allt vad som skulle transporteras
i säs till den bestämda avlastningsplatsen. Enligt
traditionen betalades inga kontanter för hjälpen,
men mat och brännvin fick man plöcka fram.

3. Många andra former av gillor förekam i en
slättegillen, brötegille (då linet bröts), ostagille, kösta-
gille (då all skörd var avslutad), påagille (då potatisen
var upplukad). Ofta bjödskod sken för med skärer och
då allt var skurit hade man skuragille. Detta slag

av gille för dock förläggas till 1800 talet.

efter dessa gillen var alltså arbetsfester varje de
sällan benämnades kalas.

Kalas ställde man till med för att träf-
fas under festliga former och för att återgälda
bjudningar som man önskar. De största
kalasen var julkalasen, men hade då fisk och
slaktat, kanske bryggt juulet så det fanns ju reser-
ver.

De sedermera så vanliga födelskalasen före-
kom inte så allmänt vid sekelskiftet.

Ofert var det bänderna som anordnade kalas. Hos
borgare, hantverkare o. d. var det inte så vanligt med
bjudningar, men var det frigen om bröllop, barn dop
eller begravning så fick även icke bänder försöka
4. istatkomma något extra.

Till kalas och gillen bjöds släktingar och grannar.

Något gillerlag fröken inte, men det ansågs inte riktigt passande att aldrig bjuda igen.

Hos banden fick även hems förgare vara med, såvida de drogs överens, vilket inte alltid var förhållandet. Vid julkalasen fick även ungdomen vara med. Ofärgan gång fröken enbart ungdomskalas med dans och leker. Var någon bekant på besök hos någon av de inbjudna kunde även denne bjudas.

Bjudningen utfördes för det mesta av hems eller tjäns folk, muntligen. Budet hälsade hemifrån och meddelade att sederbörande var välkomna den eller den dagen på en enkel middag. De inbjudna bad budet framföra ett tack och meddelade om de kom eller om de var förhindrade.

5. Till begravning bjöds alltid, i de borgna hemmen, med kort, dessa var försedda med svarta

kanten och med tyck där närmare upplysningar kunde fyllas i. I allmänhet lön kortet.

"Anmodas att med Ester närvarande hedra titel, st. st. Begravningsakt i kyrka, dagen den ... 19-kl-". Tillägg kunde göras med anmodan som präster eller bärare. Famlingen sker i sogethuset kl-..

Skulle begravningen ske klockan 1- bjöds man till sogethuset kl. 8 eller 10. allt efter väglängden till kyrkan. Färdens frätogs ju med hästskjuts och borde gå i sockla skrit.

Bänken vid kyrkan fanns inte utan den döde förvarades i hemmet. På en stor bryn klädd med grönis sattes kisten med bärarna vid ridorna.

6. Innan man hade ordnat allt för anfärden hade någon läst ett passande Gudsord och en psalm sjungits. Med prästarna i spetsen, därefter likvagnen och de närmaste svärande följda av alla inbjudna begrav
man sig

åstad, vid varje gård och stuga var vägen markad med en eller grenar. Oftt sammanköpt till en högtidlig och stämningsfull sista färd för den avlidne. Före avfärden bjöds på förtäring i sognetunnet och efter återkomsten från kyrkan samlades man där åter för begravningsmiddag, som sedan kunde pågå till fram mot midnatt.

Till bröllop bjöd man likaså på kort, sådana fanns även med föreskrift:

"Inbjudes att övervara nipselakten mellan vår dotter
of. of. och titel, of. of. kl. i vort hem den - -"

Sked brudens föräldrar som underskrift. Sedem var ju den att brudens föräldrar gjorde bröllopet.

De nu nämnda bjudningskortet var ritat
kunt, försedd med tryckt föreskrift och kunde
sedan ifyllas med önskad, skriven text.

7.

Fram på 1900 talet lät man emellertid trycka hela

texten och före korten med kuvert.

Även torpare o. d. folk bjöd helst med kort.

Deras bjudningskort förvarades i boken som minne, och än nu torde många kort finnas gömda i byråer o. d.

Till vanliga kalas, födelse och julkalas o. d. bjöds inte på kort, kunkte skruva man några rader och skickade med budet.

På alla kalas och gillan var det prästen och hans fru, om de var närvarande, som först gick fram till bordet. Om inget prästfolk var med var det någon av de äldre som fick böja. Alla frunt. m. men skulle ta först.

Till god ton hörde att ingen gick fram till bordet förrän bjudningen upprepats två eller tre gånger.

8. När sedan alla varit framme var ständeshyllnaden borta och var och en kunde gå fram allt efter behag.

Vid alla större kalas och gillan bjödes kokfru, serveringshjälp och diskerske. Kokfren fanns nästan i varje socken, hon kunde även hämtas till angränsande socknar, isynnerhet om hon var skicklig i kokkonsten. Hennes utbildning hade varit som anställd i något herrskapskök eller på hotell. Hon hade den här systemen som bisyssla.

Var ibland tre dagar före kalaset bjödade hon och slutade två dagar efter, det var nämligen vanligt med s. k. efterkalas och då bodde hon, även då, ha tillsyn över det hela.

Först skulle hon ha reda på hur många gäster som var bjudna, därefter vad som fanns i hemmet av förrådsvarer, så gjorde hon upp en lista på vad som behövdes köpas, många gånger var hon själv med vid inköpet.

9. Hon tog själv befälet i köket, lagade all maten, bakade

partier och finare bakverk, dock ilåg det husmodern
att baka allt smatbrödet. Några itäns nyheter infördes
inte, varje kokare hade sitt program och detta följdes.
Betälningen var det lite olika med, men i ka om
dagen torde varit det vanligaste.

Ännu vid sekelskiftet fanns många ställen som
saknade kokspis, endast en öppen spis fanns i köket
med "trufötter" av gjutjärn på vilka kokkärlet stod,
med öppen eld under. Trots den primitiva utrust-
ningen kunde en duktig kokare åstadkomma både
"möss å grä mat".

Var det ett itäns gille eller kalas kunde en del utrust-
ning behöva lånas, några bord och stolar lånades
av grannar, porcelin och glas kunde lånas hos den
lanthandlare man var kund.

10. Det dukades i stugrummet eller i salsrummet om
det fanns ett sådant. Alltid var det gäende bord.

Lit versten fanns små bord med stolar där gästerna kunde sitta sig ner.

På stora bordet fanns en eller två staplar med tallrikar och vid sidan om dessa knivar, gafflar och skedar.

De olika rätterna, smör, bröd o. d. var placerade på bordet. På ena bordsändan fanns brännvin, öl eller vagn-dricka, där var och en kunde fylla sig allt efter behag. Ett kryddstall med ättika, salt, senap, peppar o. s. v. fanns på bordet. Stora blommor förekom sällan, kanske en krukväxt mitt på bordet. Bordföjare och servetter fanns inte.

Till begravning bjöds man tidigt kl. 8 eller 10. Det bjöds nämligen på smörgårsbord och kaffe ^{f. m.} innan avfärden till kyrkan, vidare hölls alltid en liten andaktstund som avslutades med psalmsing. Alla var rent klädda, kvinnorna i svarta

silkeschaletter, minnen i cylindrhattar.

Först efter första världskriget kom de s. k. högtidskläderna som frack, bonjour o. d i bruk, här på landsbygden.

Vid nöjeskalas bjöds man kl 5 eller 6 i. m. Vid nöjeskalaset var kläden mera fri, utom bröllop då högtidskläderna både sättes på. På senare tid kom dessa kläder på vid 50 årskalas o. d. Var det bjudningskort till dess kalas kunde det på kortet noteras klädd frack, smoking eller kavaj, var ingen kläddel antecknad kunde man komma i vanliga helg dagskläder.

Man borde alltid komma i tid, oftast komma mycket sent ansågs vara opassande.

12. Vid större bjudningar var det vanligt med vice värd, denne skulle ta emot gästerna och hälsa dem välkomna, bjuda dem till bräds och bjuda omkring.

förelämnande dygter o. s. v. Till denna syssla val-
des helst någon släkting.

Öfla gästernas hilsande fönt på vindsfolket därefter
på de övriga. Gästkläderna förvarades i föstugan
eller i föstugkammaren.

Förning förtom i synnerhet vid begravning
och brudop. Vid velskiftet bestod förningen av
risgrönsgröt, ett stort vetelörd eller en vetelrans,
mandelmussler kunde även förelämnas. I synnerhet
var risgrönsgröten vanlig.

På grästen skulle ätas sattes alla grätafater fram
och det hörde till god tan att ta en sked ur varje
fat.

13. Grästen kokades i givarens hem, men bestod
förningen av något bakverk beställdes detta hos
bäaren eller hos någon kvinna i bygden som var
kunnig i finare bakning. Från mot 1920 talet kom

tärter i bruk som förmå, grästen och utelivets
tid var förbi.

Förningen bars till gillegården någon dag
innan kalaset. I korg eller korgte bars den av barn
eller tjänstefolk, man hälsade herrinnan och bad
att få överlämna det medbranta. Budet ljöds på
kaffe, husmodern tömde korgen eller korgtet och
bad budet hälsa så mycket tack för förningen.

Var det gröt fick fetet stanna till efter kalaset
då det ätuställdes. Ofta förning var märkt ingen
utom husmodern viste därför varifrån den kom.

Utsädda hade dock sina märken och tecken
så de kunde lista ut varifrån grästen eller utelivet
kom. Öfverst på förningens kosthet förskön
inte på kalaset, men väl efter.

14. Sedan med förning dag så minning ut. Vid
begynning skickade man blomkrukar och vid

födelsdagar och bröllop blommor i kruka eller korg,
även seder inestoppade i något grönt kunnat gicks
bra att överbringa.

Husmodern, värden eller vice värden, om
sådan fanns, bjöd till bords, något i thunde bord
förekom inte. Vid det begravnings läste en därtill
ombedd person en bordsbön. Denne person skulle
även hålla en kort andaktstund innan anförden.

Vid bröllop eller andra kalas var det nog
sällan man läste någon bordsbön, möjligen i reli-
giösa hem. Vid militärens böjan skulle de äldre
kvinnorna gå först fram till bordet, sedan de
äldre männen. Först tuggades en hel del, men var
böjan väl gjord gick det bättre.

15. Efter hand spred sig gästerna bort till något
fönsturbord, eller ut i något angränsande rum.

Männen tog med sig ett glas brännvin, vilket

stod uppslaget på bordsändan, konke följde även en flaska öl med. Drinkglas var utplacerade på alla småbuden. Det gälde nu för värden att gå omkring och fylla på glassen, bjuda på cigarer och för övrigt pruta och hålla stämningen upps. Då alla skulle skita med värden måste han vara försiktig så han inte fick för mycket, han höll sig därför med ett halvt glas som han ställde lite i skymundan för att sedan togs fram det vid de många skilarna.

Man började med smörgälsbord på detta fanns pressylta, olika slags korv, kyckling, sill, sill, konserverad lax på burk, konserverade käftstjertar på burk, anjous, gravad lax, omelett m. m. käftill smör, bröd och ost.

16. Efter smörgälsbordet kom, bruns bär, käftbullar, rabenspiäll, käft och potatis.

Sedan kom all förfringstjänsten med någon sorts

saffbräm. Till sist kom, konfekt, mandelmuster,
sötta och vin, apelsinklyfter m m. Med ringlaset
i hand skåleds man med värdin och värdinnan
och tackade, skåleds sedan med varandra.

Änna sist blev det kaffe då allt förmiddagsbrödet
skulle avsmakas. Skänken bjöds på konjakk och
så smivningarna blev det tid för uppbrätt.

Man tackade värdin och värdinnan för mat och
dryck och för trevlig samvaro. Till sist var adjö
med varandra och begav sig hemåt. Kanske en och
annan gubbe gick lite osäkert, men det hörs till
ett bra kuler.

Det tog minst en timme mellan varje rät, kanske
två. Det äts och pratades historier, smagsades och
rökades cigarrer och tiden var under.

17. Ofta ta allt för mycket på tallriken anses inte
passande, men gå fram till bordet flera gånger gick

gett för sig. Värden och brödrinnor gjorde allt smek-
lenat sina vänner och bjöd och bjöd.

Vid bröllop och födelsedagar hölls tal av någon
man hade ordet i sin makt. Sken buroade för brud-
paret eller jubilarier.

Vid begravninng kunde som avslutning en kort
andakt förekomma.

På julkalasen var i allmänhet ungdomarna
med. Efter lunch samledes sig de unga i något
stilla stugrummet angränsande rum där de roade
sig. Man dansade, Gustavskål, två vadmål, stjäla
smake o. s. v. Man roade sig även med pentliken och
andra litleken liksom, furs penning, sälja vär o. d.

Vad det plats röjde man under bord och stolar
och dansade kring graven. hade man ingen musik
så sjöng man.

18. Före kl 12 eller 1 bröt man inte upp.

Huinnorna hade särskilda näsdukar vari de tog kaker, konfekt, färtbiter o. d. med sig hem till barnen. Efterhand tillkom sedan att husmodern hade fått en bunt papperspäsar för detta ändamål.

Efter de större gillan och kalasen kom dagen efter, efterkalas. Till detta bjöds närstående som icke varit med dagen förest. Var någon av de närstående förhindrad att komma bar man mat till dem.

Ofta som mejet vägen vid begravning bjöds på efterkalaset.

Det här sistä kalaset kunde ibland ge upphov till konflikt. En och annan tackade nej till bjudningen med motivet: "Var jag inte bra nog till första kalaset heller jag mig för bra till efterkalaset."

- Vid begravning förtom ännu vid sekelskiftet en säregen sed. Dagen innan begravningsdagen gick folk till sorgshuset för att "se liket".
- 19.

alltså en allmorgens, "lit de parade", offt efter som folk kom och gick bjöds på kaffe i stutugan. Detta anvisgs betydande för den döds att vänner och bekanta ville komma och se och togs ett rista frivil för honom eller henne.

Vid bröllopp samlades folk till bröllopsgården för att se brudparet. Ofte emellanåt skrek folket samstämning "Brudparet ut!" Ju flera gånger brudparet blev utskallat ju bättre anvisgs det vara. Ibland ställde sig brudparet på trappstegen med några av de yngre gästerna vid sidan och dans då med ljus i händerna. Detta var brudparets marskalken och tärner. Ibland gick man ut en tur runt gårdsplanen med två flickor i tuten, efter brudparet följde utom marskalken och tärner, alla utom brudparet med ljus i händerna.

20. Inte blund folket gick, en därtill ombedd man, med en flaska brännvin och en bricka med glas, var och

en som önskade sig en sup fick en sidan. Men hurrade för
brudparet, sålvt gavs fin gevär eller dynamit och allt var fögjd
och gammnan, Men var dock inte alldeles säkra på ordningen bland
folket, därför var för säkerhetens skull två poliskomstaplar bjda
till bröllopsgärdn. Det hindes dock aldrig av att de här
komstaplarna behövde göra något ingripande.

Vid bröllopet i Torpare och hantverksstaden kom
folk för att se brudparet. Även om traktering inte
var tänkbar där hurrades och skotten knallade allt för
brudparets välgång.

Stägar kallas på hotell eller pensionat förekom inte
vid skuldsifftet, det var först från runt 1925 vidert
blev modert.

Stumma är kallas och gillen i hemmen borta. Li
nigra för transportens den döde till birkst.

21. I dilsannonen bjdes var och en som känner sig manad
att med sin närvaro hedra den avlidne.

Skjning av vägen förekommer inte. Färing är bortlagd. Man köper en krans i blomsterhandeln, som ställs till bören. Efter begravningen bjödes på middag på något hotell eller pensionat, ibland endast på kaffe.

Bröllopet firas sällan. Efter vigseln får brudparet hem till brudens hem där kanske några släktingar och vänner uppvänta, men något liknande det gamla bröllopskalaset förekommer inte. "Brudparet ut! häls inte och ej heller kändes några skott."

Gåsningskalas kan förekomma. Uppvärdningen sker då i brudens hem eller på något pensionat där present, mest i form av pengar, ges. Det blir då kaffe, vin, förtä o. d., kanske kan det bli dans efteråt.

22. Vid födelsedagar cirkulerar en lista i trakten där en gratulant tecknar sitt namn och en summa pengar, 10-20 kr. Den uppvärdade gör sedan

ACC. N:R M. 16817:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

en bjudning på något hotell. Ibland säger han
sig med ett gemensamt eller ett kort tacka
för uppsäktringen.

Folkfestens tid är förlä likaså ungdomskale-
sen. Det finns ju så många kommersiella
roligheter att anlita.

Den högtidliga stämningen, den upp-
slupna kalsglädjen har efterträtt av en modern
konstlad stilhet.